Світлана Федоренко *— доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри логопедії та логопсихології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна.*
Коло наукових інтересів: *розвиток методики навчання мови дітей з порушеннями зору.*

e-mail: *fedorenkosvit@gmail.com*
ORCID iD: *https://orcid.org/0000-0002-3321-6946*

Марина Поліковські *— аспірант кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна.*
Коло наукових інтересів: *розвиток образного мовлення учнів з порушеннями зору.*

e-mail: *3802417@ukr.net*
ORCID iD: *https://orcid.org/0000-0001-6481-3017*

УДК 376-056.262:[37.016:81-028.31
https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-1-87-94

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ ЕМОЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

Розглянуто питання розвитку емоційного компонента образного мовлення молодших учнів зі зниженим зором, яке має важливе значення для корекції відхилень розвиткові, що виникли внаслідок порушення зору. Визначено, що емоційний компонент образного мовлення передбачає вміння дітей розповідати про свої почуття та емоції від прочитаного художнього тексту, аналізувати емоційний стан персонажів, співпереживати їм тощо. Це дає змогу виховувати в дітей високу внутрішню культуру. Виявлено такі критерії вивчення емоційного компонента: сформованість навички виразного читання вголос, розуміння прочитаного (визначення основної думки; вміння відтворювати послідовність подій, встановлення смислових, причинно-наслідкових зв'язків тощо). Констатовано недостатній рівень володіння молодшими учнями зі зниженим зором емоційним сприйманням образного мовлення, що не сприяє точності та виразності передавання тієї чи іншої інформації дітьми. Визначено недостатність уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, на які можна було б спиратися в процесі пояснення вжитих в тексті виразників образності.

Ключові слова: діти зі зниженим зором, емоційний компонент образного мовлення, виразне читання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Формування особистісного досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу в цілому і до мовленнєвої дійсності зокрема є важливими складовими змісту освіти, що відображені в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. Для розвитку дитини з порушеннями зору мовлення до того ж має компенсаторне значення,

адже воно спрямовує процес сприймання, уточнює та формує уявлення про недоступні для їхнього сприймання предмети та явища навколишньої дійсності. Важливим у цьому процесі є мистецтво слова художніх творів, багатих на епітети, порівняння, алегорії тощо, тобто певні образні висловлювання, через які діти з порушеннями зору мають можливість пізнати, осмислити та узагальнити різноманітність та красу навколишньої дійсності, але в тому випадку, якщо правильно їх розуміють.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідження тифлопсихологів та тифлопедагогів показали, що діти з порушеннями зору мають обмежені можливості чуттєвого пізнання ознак, якостей, властивостей предметів та явищ навколишньої дійсності, що зумовлює своєрідність сприймань та сформованих на їхній основі уявлень. Зазначене негативно позначається на розвитку їх мовлення, розумінні конкретних значень слів та їх переносного значення (Л.С. Вавіна [1], Н.С. Костючек [2], О.Г. Литвак [3], Н.Г. Морозова [4], М.Ф. Фадіна [5], С.В. Федоренко [6; 7], І.П. Чигринова [8] та ін.).

На складність процесу розуміння образного мовлення та необхідність його розвитку в дітей з порушення зору вказували у своїх роботах Л.С. Вавіна [1], О.Г. Литвак [3], М. Поліковські [7], Є.П. Синьова [9], С.В. Федоренко [6; 7; 10] та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що досліджень, спрямованих на формування компонентів образного мовлення в учнів зі зниженим зором, а саме емоційного, проведено не було.

У нашому дослідженні ми спиралися на роботи Н.С. Костючек, яка вивчала вплив слухових і зорових уявлень на розуміння образних висловлювань сліпими учнями початкових класів, та І.П. Чигринової, яка досліджувала проблему формування та розвитку образного мовлення в учнів старших класів школи сліпих та зі зниженим зором

Метою статті є представлення результатів дослідження рівнів сформованості образного мовлення молодших учнів із нормальним та зниженим зором за емоційним компонентом, що дасть змогу в подальшому розробити методику розвитку та корекції образного мовлення дітей із зоровою депривацією.

Виклад основного матеріалу. Емоційний компонент передбачає вміння дітей розповідати про свої почуття й емоції від прочитаного художнього тексту та аналізувати емоційний стан персонажів.

У дослідженні взяли участь 143 учні зі зниженим зором (ЗЗ) та 157 учнів 3–4-х класів з нормальним зором (НЗ).

У процесі дослідження учням пропонували прочитати текст і дати відповіді на запитання за прочитаним. Зважаючи на вимоги до перевірки сформованості навички виразності читання, у тому числі розуміння прочитаного (визначення основної думки; відтворення послідовності подій, встановлення смислових, причино-наслідкових зв'язків тощо), перевірка здійснювалася після повторного читання тексту.

Учням був прочитаний текст «Ранок улітку» (за Панасом Мирним). Після первинного читання тексту вчителем учням ставилися запитання для з'ясування емоційного враження від тексту: «Чи сподобався вам текст? Що саме вам сподобалося найбільше? Який настрій виник у вас після прослуховування даного тексту? Які почуття викликав текст?». Далі учням було запропоновано самостійно попрацювати зі змістом тексту і підготуватися до виразного та емоційного читання вголос. Для визначення вмінь учнів працювати з текстом було запропоновано запитання: «Про яку пору року йдеться в тексті? Яка пора доби закінчилася? Яка найважливіша ознака літнього світанку? Як про це сказано в тексті? Що в тексті сказано про повітря? Співи яких пташок лунали серед ранкової тиші? Чому все зраділо, стрічаючи день? Які слова в тексті вжиті в переносному значенні? Чи доводилося вам спостерігати світанок, розкажіть? Яким ви уявили собі світанок, описаний Панасом Мирним» тощо.

Аналіз результатів дослідження дав змогу визначити рівні сформованості емоційного компонента образного мовлення в молодших учнів та їх показники.

Високий – читає правильно, плавно, словами і групами слів із дотриманням норм літературної вимови; самостійно та правильно виконує завдання за текстом; висловлює оцінювальні судження щодо подій у тексті з використанням відповідної оцінної лексики, аргументує свої відпо-

віді з посиланням на текст; висловлює й аргументує своє ставлення не лише до подій, а й до змісту твору загалом, вдало використовуючи авторські засоби художньої виразності; самостійно знаходить у тексті засоби художньої виразності та пояснює роль більшості авторських засобів художньої виразності; мовленнєвих помилок у відповідях немає.

Середній – читає плавно словами і групами слів, читає правильно, але припускається окремих орфоепічних помилок; самостійно виконує завдання за текстом; висловлює власне ставлення до подій, припускаючись неточностей у формулюванні найпростіших оцінювальних суджень; самостійно знаходить у тексті засоби художньої виразності; не завжди може пояснити роль окремих авторських засобів художньої виразності; у відповідях на запитання застосовує виразники образності, вжиті в тексті; є поодинокі мовленнєві помилки.

Низький – читає переважно словами, припускається помилок на заміну, перестановку складів, у наголошуванні слів, порушує правила вимови, читання монотонне; переважно самостійно виконує завдання за змістом твору, усвідомлює його фактичний зміст; висловлює (без аргументації) власне ставлення до подій, користується елементарною оцінювальною лексикою; знаходить у тексті засоби художньої виразності, хоч і неповно розуміє їх функції у творі; у відповідях на запитання поодиноко використовує виразники образності, вжиті в тексті; припускається мовних і мовленнєвих помилок.

Дуже низький – значну кількість слів читає складами, не дотримуючись пауз між реченнями і смисловими групами слів; припускається багатьох помилок на перестановку, заміну складів, звуків, слів, у наголошуванні слів; частково виконує завдання за змістом тексту лише зі значною допомогою вчителя; усвідомлює його фактичний зміст з неістотною допомогою; зосереджує увагу лише на подіях твору, не завжди розуміє, як вони пов'язані між собою; виконує завдання за змістом твору лише зі значною допомогою; не може знайти в тексті засоби художньої виразності; у відповідях на запитання виразників образності зовсім немає; припускається численних мовних, мовленнєвих, орфоепічних помилок.

Результати дослідження наведено в таблиці.

Таблиця.

Розподіл молодших учнів за рівнями сформованості емоційного компоненту образного мовлення, %

Завдання	**Рівні**	**Учні зі зниженим зором**			**Учні зі збереженим зором**		
		3-й кл.	4-й кл.	СП	3-й кл.	4-й кл.	СП
Читання тексту	Високий	-	4,1	2,1	18,4	37,0	27,7
	Середній	30,4	31,1	30,7	46,1	33,4	39,7
	Низький	36,2	37,8	37,0	28,9	24,7	26,8
	Дуже низький	33,4	27,0	30,2	6,6	4,9	5,8
Відповіді на запитання до тексту	Високий	14,5	16,2	15,3	22,4	28,4	25,4
	Середній	27,7	28,4	28,1	36,8	40,7	38,7
	Низький	39,1	37,8	38,4	29,1	22,3	25,7
	Дуже низький	18,7	17,6	18,2	11,7	8,6	10,2
Середній показник	**Високий**	**7,3**	**10,1**	**8,8**	**20,4**	**32,7**	**26,5**
	Середній	**29,0**	**29,7**	**29,3**	**41,5**	**37,1**	**39,2**
	Низький	**37,6**	**37,8**	**37,7**	**29,0**	**23,5**	**26,3**
	Дуже низький	**26,1**	**22,3**	**24,2**	**9,1**	**6,7**	**8,0**

Примітка. СП – середній показник.

Виявлення рівня розвитку емоційного компонента образного мовлення молодших учнів показав, що він істотно відрізняється щодо сформованості в дітей зі збереженим та зі зниженим зором. Зокрема, у молодших учнів зі збереженим зором рівень сформованості цього компонента

характеризується як середній (39,2 %), а в учнів зі зниженим зором – як низький (37,7 %). Крім того, частка молодших учнів 3–4-х класів зі зниженим зором, у яких під час дослідження було зафіксовано високий рівень, становить лише 8,8 %, тоді як в учнів зі збереженим зором він утричі більший – 26,5 %. Показники дуже низького рівня також вказують на те, що в учнів зі зниженим зором (24,2 %) значно гірше сформований емоційний компонент образного мовлення, ніж в учнів зі збереженим зором (8,0 %). Щодо низького рівня сформованості емоційного компонента образного мовлення, то серед учнів зі збереженим зором він зафіксований у 26,3 % респондентів, а серед учнів зі зниженим зором – у 37,7 %.

Встановлено, що рівень розвитку емоційного компонента образного мовлення в молодших учнів зі збереженим зором змінюється на краще з віком дітей. Наприклад, в учнів 3-х класів зі збереженим зором високий рівень характерний для 20,4 %, тоді як в учнів 4-х класів він уже зафіксований у 32,7 %. Учнів зі збереженим зором з низьким (23,5 %) та дуже низьким рівнями (6,7 %) у 4-х класах зафіксовано менше порівняно з учнями цієї ж категорії 3-х класів, відповідно – 29,0 та 9,1 %.

Якісний та кількість аналіз відповідей дітей на завдання, які пропонувалися учням під час вивчення емоційного компонента образного мовлення, показав, що для категорії дітей зі зниженим зором складнішим виявилося завдання емоційно та виразно прочитати текст, ніж відповісти на запитання до нього.

Виразність читання безпосередньо впливає на розуміння та усвідомлення прочитаного, у тому числі виразників образності, вжитих автором у тексті. Розвиток навички виразного читання дає змогу читачеві виразно, чітко вимовляти слова, речення, фрази та загалом контролювати весь процес читання. Але щоб читання було виразним, учень має дотримуватися розділових знаків, логічних пауз та логічного наголосу, вміти дібрати тон та необхідний темп читання, надати тексту певної емоційної забарвленості. Отже, на виразність читання впливають усі показники навички читання, а саме: правильність, свідомість та швидкість.

У дослідженнях Н.С. Костючек [1], В.В. Купрас [6], С.В. Федоренко [6] та ін. було визначено особливості формування навички читання в дітей з порушеннями зору. Зокрема, С.В. Федоренко вказує на те, що учні зі зниженим зором унаслідок порушення зорової системи (порушення цілісності сприймання, окорухової функції, периферійного та бінокулярного зору, фіксації погляду, простежуючої функції) часто не помічають розділових знаків, початку та кінця речення, не одразу знаходять слова, які притягують до себе логічний наголос, порушують синтаксичні зв'язки всередині речення. Також для цієї категорії дітей характерна незакінчена інтонація під час читання речень, оскільки вузьке поле зору (звуження чи випадання окремих його ділянок), недостатність бінокулярного зору, відсутність цілісності та одночасності сприймання не дають можливості передбачити розділовий знак, а це заважає, у свою чергу, правильній модуляції голосу, робить читання монотонним, інтонаційно незавершеним [6, с. 98-99].

За результатами дослідження високий рівень під час читання тексту показали лише 2,1 % учнів зі зниженим зором, тоді як серед учнів зі збереженим зором – 27,7 % респондентів. Середній рівень зафіксовано у 30,7 % опитаних молодших школярів зі зниженим зором та у 39,7 % учнів 3–4-х класів зі збереженим зором. У 37,0 % молодших учнів зі зниженим зором та у 26,8 % учнів зі збереженим зором зафіксовано низький рівень вмінь емоційно та виразно читати текст.

Лише незначна частина (5,8 % учнів зі збереженим зором) опитаних показали дуже низький рівень уміння виразно читати текст. За результатами, які показали учні зі зниженим зором 3–4-х класів, 30,2 % даної категорії дітей були віднесені до дуже низького рівня сформованості навички читання. Під час читання вони припускалися багатьох помилок у закінченнях, переставляли літери й склади, робили також численні помилки мовного характеру. Здебільшого читали складами, не дотримуючись пауз між реченнями й смисловими групами слів. Читання молодших школярів як зі збереженим, так і зі зниженим зором було монотонним, без дотримання інтонації початку і кінця речення, спостерігалися неправильні наголоси та невиправдані смислові паузи всередині речень.

Такий значний відсотковий розбіг у кількості молодших учнів зі збереженим (5,8 %) та зі зниженим зором (30,2 %), які були віднесені до дуже низького рівня сформованості навички виразного читання, ми пов'язуємо з тим, що цю групу дітей зі зниженим зором представляють

діти зі складними захворюваннями (атрофія зорового нерва, афакія, відшарування сітківки, глаукома, дегенерація сітківки, ністагм, катаракта) та низькою гостротою зору (VIS від 0,05 до 0,1). Отже, низькі показники виразності читання зумовлюються порушеннями окорухових функцій, зниженням гостроти зору, внаслідок чого учні не бачать розділових знаків у середині та наприкінці речення, не виділяють слів із логічним наголосом, не розуміють слів з абстрактним значенням, словосполучень та образних висловлювань, не встановлюють взаємозв'язки в середині речення. Разом із тим не можна нехтувати тим, що на процес читання впливають не лише порушення швидкості та правильності читання, а й недоліки загального мовленнєвого розвитку, збідненість предметних уявлень, мовно-рухові порушення, порушення ритму дихання, слабкість голосових зв'язок, які поширені в цієї категорії учнів.

Маємо зауважити, що хоча для перевірки навички виразного читання тексту було створено всі необхідні дидактичні (перевірка після надання зразка для виразного читання та самостійної роботи з текстом) і спеціальні вимоги (дотримання належних офтальмопедагогічних вимог, залучення тифлотехнічних засобів навчання, пояснення незрозумілих слів перед первинним читанням тексту тощо), все ж ми констатували в молодших учнів зі зниженим зором 3–4-х класів переважно низький та дуже низький рівні сформованості навички читання, що негативно впливає на процес сприймання та усвідомлення вжитих у тексті виразників образності, адже виразне читання визначає ступінь розуміння прочитаного і таким чином підвищує свідомість читання. Відповідно, для цієї категорії дітей (через особливості зорових порушень) є проблематичним самостійне опрацювання виразників образності, що вживаються в описових та художніх текстах, і вони потребують посиленого педагогічного керівництва.

Результати виконання дітьми другого завдання, яке входило до структури експериментального дослідження, з вивчення рівня сформованості емоційного компонента образного мовлення в учнів 3–4-х класів, в якому потрібно було надати відповіді на запитання до прочитаного тексту, дали змогу зробити такі висновки.

Зокрема, у молодших учнів зі збереженим зором краще сформована навичка вміння давати відповіді на запитання до прочитаного тексту, ніж у їх ровесників зі зниженим зором. Разом із тим наявність дуже низького та низького рівнів сформованості вказаної навички в обох категорій учнів свідчить про необхідність залучення до освітнього процесу ефективніших методів та прийомів роботи над аналізом змісту тексту і розвитком мовлення.

Наводимо якісну характеристику відповідей молодших школярів. Так, з'ясування емоційного враження від прочитаного тексту показало, що абсолютно всі досліджувані на запитання: «Чи сподобався вам текст?» дали стверджувальні відповіді, але лише незначна частина (15,3 % учнів зі зниженим зором та 25,4 % учнів зі збереженим зором) змогли дати пояснення що саме їм сподобалося. Наприклад: Оля В. (4-й клас, гіперметропічний астигматизм, ГЗрКр - 0,3/0,2) – «Мені сподобалося як Ви прочитали текст і там так гарно сказано про те, як сонечко цілувало все навколо своїми промінчиками. Я теж люблю грітися на сонечку і підставляти йому своє личко»; Віталій О. (3-й клас, зір у нормі) – «У тексті дуже красиво написано, як сходить сонце, як воно всіх цілує, як всі йому раді, співають та вітаються з ним, все таке свіже та чисте»; Ярослав Ш. (периферична дегенерація сітківки OD, міопія середнього ступеня OS, збіжна косоокість, ГЗрКр – 0,15/0,6) – «Сподобався тим, що всі жителі проснулися – і люди, і птахи, і тварини, що всі підуть працювати раді та веселі. Встало веселе сонце і з усіма поділилося своїми промінцями щастя» і т. ін.

У відповіді на наступне запитання: «Який настрій виник у Вас після прослуховування тексту?» більшість дітей як зі збереженим (66,7 %), так і зі зниженим зором (55,2 %) відразу починали перераховувати: радісний, веселий, чудовий і тощо. Разом із тим близько 23,8 % молодших школярів зі зниженим та 10,8 % зі збереженим зором відповіли, що «ніякий» або «не знаю». Ще більший відсоток дітей обох категорій не змогли також визначити почуття, які викликав у них текст, – 24,2 % учнів зі збереженим зором та 34,3 % учнів зі зниженим зором.

Можна вважати, що на дітей зі зниженим зором текст, який був насичений значною кількістю виразників образності, не справив певного емоційного враження через його нерозуміння. Як показали наші спостереження та бесіди з дітьми, вони не зрозуміли прочитаний текст і кожен виразник образності, вжитий у тексті потребував пояснень. У процесі пояснення виразників

образності учням зі зниженим зором було помічено, що в цієї категорії дітей досить бідні уявлення про предмети та явища навколишньої дійсності, на які можна було б спиратися у процесі пояснення вжитих в тексті виразників образності. Як результат – доводилося пояснювати значення багатьох слів, що становили основу для розуміння того чи іншого виразника образності. Так, у певних образних висловлюваннях пояснення безпосереднього лексичного значення потребувало спочатку кожне слово з визначенням його характерних ознак, а потім ще і їх переносне значення.

Про бідність та недостатність уявлень у молодших учнів зі зниженим зором свідчили і їхні відповіді на запитання до тексту. Зокрема, близько 25,9 % учнів зі зниженим зором не змогли назвати, яка частина доби закінчилася; ще 28,8 % не змогли назвати найважливішу ознаку літнього світанку. Слід також зауважити, що серед учнів зі збереженим зором також були ті, хто не зміг дати відповіді на вказані вище питання, але їх відсоток був значно меншим.

На запитання: «Чи доводилося вам спостерігати світанок, розкажіть?» ствердні відповіді ми отримали лише від 12,2 % учнів зі зниженим зором та 24,2 % молодших школярів зі зниженим зором. Таким чином, слід констатувати, що обидві категорії учнів мають недостатній життєвий досвід, аби при читанні запропонованого їм тексту мати знання та уявлення, близькі до авторських, щоб за допомогою слів тексту та виразників образності, вжитих у ньому, активізувати, а головне – відчути ті самі почуття та настрій. Діти, котрі бачили схід сонця, розповіли про це так: Назар (3-й клас, зір у нормі) – «Коли я слухав текст, я відразу згадав, як бачив схід сонця коли ми з татом були на риболовлі. Спочатку лише щось засвітилося, наче хтось увімкнув прожектор, а потім з'явився кусочок сонця, потім більше і потім все сонце вийшло – було дуже гарно»; Марина Б. (4-й клас, афакія, амбліопія високого ступеня, ГЗрКр 0,08/1,0) – «Вдалині потроху появляється світло і ось так потроху, спочатку оранжеве, а потім стає звичного нам жовтого кольору)» і т. ін.

Більшість учнів зі збереженим (69,6 %) та зі зниженим зором (73,9 %) на запитання: «Яким ви уявили собі світанок, описаний Панасом Мирним?» здійснювали переказ тексту. Лише незначна частина дітей вносила у свій опис елементи творчості, спираючись на зміст тексту, свої враження від почутого та власний життєвий досвід (8,4 % учнів зі зниженим зором та 10,2 % зі збереженим зором). Наприклад: Іринка К. (4-й клас, зір у нормі) – «Стою я на горі, і тут далеко за горизонтом починає просипатися сонечко. Спочатку проснувся один його промінчик, потім другий, а там і з'явилася його яскраво червона, як вогонь, серединка. Так красиво. Щоб помилуватися цим просипається все довкола – і люди, і пташки, і дерева. Все оживає і радіє»; Іванна З. (4-й клас, вроджений ністагм, гіперметропія середнього ступеня, ГЗрКр 0,08/1,0) – «Сонечко встає дуже красиво. Десь далеко починає спочатку горіти, наче якась кругла тарілка. Далі з'являються дітки сонечка – веселі промінчики, які починають скрізь заглядати і всіх будити – звірів, метеликів, людей. Всі раді та щасливі ідуть працювати». 22,0 % молодших учнів зі зниженим та 15,9 % зі збереженим зором сказали, що не знають, і навіть на стимулюючі запитання: «Згадай як автор описав світанок у тексті? Які слова для цього використав? Які події відбувалися?» і т. ін. все одно відмовчувалися і намагалися уникнути розмови. Вочевидь, у цьому випадку спрацювали знову-таки не розуміння прочитаного тексту (попри попередньо проведений його аналіз), або недостатній запас уявлень, а також бідність лексичного запасу та недосконалі вміння будувати зв'язні розповіді.

Важливим у контексті нашого дослідження було з'ясування питання: «Які слова в тексті вжиті в переносному значенні?». Так, 15,3 % учнів зі зниженим зором та 25,4 % зі збереженим зором правильно знайшли виразники образності в тексті та змогли пояснити значення більшості з них. Ще 28,1 % молодших учнів зі зниженим та 38,7 % зі збереженим зором справилися із завданням правильно, але не змогли пояснити значення та ролі більшості виразників образності, вжитих у тексті. Не виконали завдання 18,2 % учнів зі зниженим та 10,2 % учнів зі збереженим зором.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, результати вивчення рівня сформованості емоційного компонента образного мовлення учнів 3–4-х класів дали можливість констатувати, що в молодших учнів зі зниженим зором він характеризується як низький: читання монотонне, без дотримання інтонації та пауз, із порушенням правил вимови; ця категорія дітей переважно самостійно виконує завдання за змістом твору але усвідомлює лише його фактичний зміст, без аргументації власного ставлення та не може пояснити почуття та емоції від прочитаного; знаходить у тексті засоби художньої виразності, хоч і неповно розуміє їхні функції

у творі; у відповідях на запитання поодиноко використовує виразники образності, вжиті в тексті; припускається мовних і мовленнєвих помилок.

Подальші наші дослідження ми вбачаємо у вивченні інших компонентів образного мовлення (когнітивного та творчо-практичного) та в розробленні корекційної методики його розвитку в дітей зі зниженим зором.

Використані джерела

[1] *Спеціальна методика навчання української мови в школах для дітей з порушеннями зору: навч. посібник для студентів вищих пед. навч. закладів.* С.В.Федоренко, Ред. Київ, Україна: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011.

[2] Н.С.Костючек, *Развитие речи учащихся школ слепых (I–V класс).* Москва, Россия, Изд-во АПН РСФСР, 1983.

[3] А.Г.Литвак, *Психология слепых и слабовидящих: учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. заведений.* Санкт-Петербург, Россия: КАРО, 2006.

[4] Н.Г.Морозова, "Развитие речи в младшем школьном возрасте", *Очерки психологии детей.* Москва, Россия, 1960, № 3, с. 32-41.

[5] М.Ф.Фадина, "Влияние наблюдений в природе и пейзажного искусства на развитие образной речи слабовидящих школьников V-VII кл." автореф. дис. канд. наук, Москва, Россия, 1987.

[6] С.В.Федоренко, "Казкотерапія як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників зі зниженим зором", *Актуальные проблемы коррекционной педагогики и психологии: сб. научных трудов.* Киев-Челябинск, Украина-Россия: ДІА, 2015, с. 240-245.

[7] С.В.Федоренко, М.Поліковські, "Актуальність проблеми розвитку образного мовлення дітей з порушеннями зору", *Логопедія*. № 11. Київ, Україна: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017, с. 70-75.

[8] И.П.Чигринова, *Развитие речи слабовидящих школьников.* Киев, Украина: Радянська школа, 1983.

[9] Є.П.Синьова, *Тифлопсихологія: підр*. Київ, Україна: Знання, 2008.

[10] Є.П.Синьова, С.В.Федоренко, *Тифлопедагогіка: підр. для студентів вищих навч. закладів.* Київ, Україна: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009.

References

[1] *Spetsialna metodyka navchannia ukrainskoi movy v shkolakh dlia ditei z porushenniamy zoru: navch. posibnyk dlia studentiv vyshchykh ped. navch. zakladiv.* S.V.Fedorenko, Red. Kyiv, Ukraina: Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova, 2011. (in Ukrainian).

[2] N.S.Kostiuchek, *Razvytye rechy uchashchykhsia shkol slepykh (I–V klass)*. Moskva, Rossyia, Yzd-vo APN RSFSR, 1983. (in Russian).

[3] A.H.Lytvak, *Psykholohyia slepykh y slabovydiashchykh: ucheb. posobye dlia stud. vysshykh ped. ucheb. zavedenyi*. Sankt-Peterburh, Rossyia: KARO, 2006. (in Russian).

[4] N.H.Morozova, "Razvytye rechy v mladshem shkolnom vozraste", *Ocherky psykholohyy detei.* Moskva, Rossyia, 1960, № 3, s. 32-41. (in Russian).

[5] M.F.Fadyna, "Vlyianye nabliudenyi v pryrode y peizazhnoho yskusstva na razvytye obraznoi rechy slabovydiashchykh shkolnykov V-VII kl." avtoref. dys. kand. nauk, Moskva, Rossyia, 1987. (in Russian).

[6] S.V.Fedorenko, "Kazkoterapiia yak zasib rozvytku zviaznoho movlennia doshkilnykiv zi znyzhenym zorom", *Aktualnye problemy korrektsyonnoi pedahohyky y psykholohyy: sb. nauchnykh trudov.* Kyev-Cheliabynsk, Ukrayna-Rossyia: DIA, 2015, s. 240-245. (in Ukrainian).

[7] S.V.Fedorenko, M.Polikovski, "Aktualnist problemy rozvytku obraznoho movlennia ditei z porushenniamy zoru*", Lohopediia*. № 11. Kyiv, Ukraina: Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova, 2017, s. 70-75. (in Ukrainian).

[8] Y.P.Chyhrynova, *Razvytye rechy slabovydiashchykh shkolnykov.* Kyev, Ukrayna: Radianska shkola, 1983. (in Russian).

[9] Ye.P.Synova, *Tyflopsykholohiia: pidr.* Kyiv, Ukraina: Znannia, 2008. (in Ukrainian).

[10] Ye.P.Synova, S.V.Fedorenko, *Tyflopedahohika: pidr. dlia studentiv vyshchykh navch. zakladiv.* Kyiv, Ukraina: NPU imeni M.P.Drahomanova, 2009. (in Ukrainian).

***Светлана Федоренко**, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой логопедии и логопсихологии Национального педагогического университета имени М.П.Драгоманова, г. Киев, Украина.*
***Марина Поликовски**, аспирантка кафедры офтальмопедагогики и офтальмопсихологии Национального педагогического университета имени М.П.Драгоманова, г. Киев, Украина.*

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ УРОВНЕЙ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА ОБРАЗНОЙ РЕЧИ У МЛАДШИХ УЧЕНИКОВ СО СНИЖЕННЫМ ЗРЕНИЕМ

Рассмотрен вопрос развития эмоционального компонента образной речи младших школьников с пониженным зрением, который имеет важное значение для коррекции отклонений в развитии, возникших вследствие нарушения зрения. Определено, что эмоциональный компонент образной речи предполагает умение детей рассказывать о своих чувствах и эмоциях от прочитанного художественного текста, анализировать эмоциональное состояние персонажей, сопереживать им и т. д. Это позволяет воспитывать у детей высокую внутреннюю культуру. Выявлены следующие критерии изучения эмоционального компонента: сформированность навыка выразительного чтения вслух, понимание прочитанного (определение основной мысли, умение воспроизводить последовательность событий, установление смысловых, причинно-следственных связей и т. п.). Констатирован недостаточный уровень владения младшими учениками с пониженным зрением эмоциональным восприятием образной речи, что не способствует точности и выразительности передачи той или иной информации детьми. Определена недостаточность представлений о предметах и явлениях окружающей действительности, на которые можно было бы опираться в процессе объяснения принятых в тексте выразителей образности.

***Ключевые слова*:** дети со сниженным зрением, эмоциональный компонент образной речи, выразительное чтение.

***Fedorenko Svitlana**, Dr. habil., professor, Head of the Department of Speech Therapy and Logopsychology of the National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine.*
***Polykovski Marina**, a graduate student of the Department of Ophthalmopedagogy and Ophthalmopsychology of the National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine.*

RESEARSH RESULTS OF EMOTIONAL COMPONENT DEVELOPMENT OF THE FIGURATIVE SPEECH AMONG ELEMENTARY SCHOOLCHILDREN WITH LOW VISION

The article reviews the issue of emotional component development of the figurative speech among elementary schoolchildren with low vision. According to the pedagogical experts, it is important for correcting secondary abnormalities in the child's development, which are the result of the visual impairment.

Apparently, the emotional component of the figurative speech involves the ability of the children to talk about their feelings and emotions from a read literary texts, analyze the emotional state of the characters, empathize with them and etc. It also allows them to bring up a high internal culture.

The authors defined the following criteria for studying the emotional component: the formation of expressive reading skills aloud, reading comprehension (main idea definition, the ability to reproduce a sequence of events, establishing semantic, causal relationship).

Children with low vision were divided into four groups of the developmental component level: high, medium, low and very low. The findings show that an insufficient (low) level of proficiency among elementary school pupils with visual impairment of emotional perception of figurative speech does not contribute to the accuracy and expressiveness of information transfer. Also the insufficient perception of ideas about objects and reality surrounding events, which could be relied on during the process of explaining the accepted figurative terms was determined.

Keywords: children with low vision, emotional component of the figurative speech, expressive reading.